

Beograd, 8 septembar 2009. godine

PROJEKAT

Praćenje rusko-srpskih odnosa: 20 Zaključaka projekta

Projekat ISAC fonda *Praćenje rusko-srpskih odnosa* predstavlja sveobuhvatan program praćenja odnosa između Ruske Federacije i Republike Srbije. Cilj ISAC fonda je da analizira trenutno stanje odnosa između dve države u svim važnim oblastima, kao i da približi savremenu Rusiju, rusku politiku i rusko društvo građanima i političkim elitama u Srbiji. Osnovni cilj projekta je unapređenje sveobuhvatnog informisanja javnosti i podrška transparentnom i racionalnom procesu donošenja odluka u Srbiji. ISAC fond smatra da je samo transparentan i racionalan odnos između Rusije i Srbije onaj koji je u interesu građana obe zemlje, a naročito Srbije.

Tokom prve godine implementacije projekta, ISAC fond je objavio pet izveštaja, sa 20 članaka i priloga renomiranih domaćih i stranih autora. Takođe, tokom 2009. godine, organizovao je i dva okrugla stola o rusko-srpskim odnosima. Članci i prilozi kao i video zapisi i drugi dokumenti u vezi sa projektom se nalaze na web site-u ISAC fonda (www.isac-fund.org).

Opšti utisak stanja i perspektiva rusko – srpskih odnosa je da odgovornost leži na srpskim političkim elitama da formulišu odnos Srbije sa Rusijom. Rusija, kao zemlja koja nije deo niti teži integraciji u EU, u svojim odnosima sa Srbijom će uvek jasno formulisati svoje sopstvene interese. Kada Srbija razmišlja o odnosima sa Rusijom, ona uvek mora da uzme u obzir obaveze koje joj nameću evropske integracije. Samim time, sporazume između Rusije i Srbije bi trebalo uvek formulisati i prilagođavati na način koji nije u suprotnosti sa političkim i pravnim normama Evropske Unije.

U svom dosadašnjem radu, ISAC fond je došao do sledećih zaključaka:

O idejama

1. Rusija ne nudi Srbiji ili bilo kojoj drugoj zemlji celovitu idejnu alternativu zapadnom modelu liberalne demokratije, tržišne ekonomije i poštovanju ljudskih prava. Štaviše, ona i ne osporava ove koncepcije, već učestvuje u svim forumima, na globalnom i regionalnom nivou, (Ujedinjene Nacije, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), Savet Evrope (SE)) na kojima se vode rasprave o ovim pitanjima.
2. Jedina idejna koncepcija koju je Rusija, u poluzvaničnoj formi, iznela na scenu u poslednjih dve decenije je koncepcija *suverene demokratije (2006)* – kao vida unutrašnjeg uređenja koji odbija bilo kakvo spoljno mešanje u ono što Rusija vidi kao njene unutrašnje poslove. Rusija tvrdi da je praktična primena demokratije, tržišne ekonomije i ljudskih prava nešto što pripada svakoj državi, te da nema univerzalnog obrasca za primenu ovih ideja. Za Srbiju je apsolutno nemoguća bilo kakva primena ideje suverene demokratije, ne samo zbog predstojećih evropskih integracionih procesa, već i zbog toga što je Srbija potpisala niz međunarodnih ugovora koji podrazumevaju mešanje

u unutrašnje poslove Srbije (npr. Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava). Osim toga, Srbija kao potencijalni kandidat za članstvo u EU je već pristala na „mešanje u unutrašnje poslove“. Samim time, čudan je i neumesan svaki pokušaj propagiranja ideje suverene demokratije u Srbiji, jer je ona nespojiva sa evropskim integracijama Srbije. Neke od praktičnih posledica usvajanja ideje suverene demokratije su se u Rusiji mogle videti već krajem 2007. godine, kada je Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava OEBS-a (ODIHR) odbila da posmatra parlamentarne izbore za Državnu dumu Ruske Federacije, usled ograničenja kako broja posmatrača koji je trebalo da budu poslati, tako i ograničenja perioda u kome bi posmatrači mogli da borave u Rusiji;¹

O saradnji Srbije i Rusije

3. Rusija je proglašena jednim od stubova srpske spoljne politike. Istovremeno, Rusija i Srbija grade strateško partnerstvo. Strateško partnerstvo između Rusije i Srbije ima tri aspekta: (1) ruska podrška srpskoj politici u vezi sa statusom Kosova; (2) koordinacija stavova dveju država u odnosu na druga međunarodna pitanja; (3) nesmetana realizacija strateških ekonomskih infrastrukturnih projekata kao što je projekat *Južni tok* i celokupni naftno-gasni aranžman između Rusije i Srbije.
4. Pravi model za saradnju Rusije i Srbije je praktična – dvostrana saradnja a ne strateško partnerstvo! Razlog tome leži u činjenici da Rusija nema odlučujuću ulogu u rešenju pitanja konačnog statusa Kosova, u tome da je Rusija svojim akcijama u Gruziji u avgustu 2008. godine kopirala akciju transatlanske zajednice na Kosovu, te samim time izgubila mogućnost da značajno utiče na bilo kog aktera u međunarodnim odnosima na moralnom i principijelnom nivou u vezi sa pitanjem statusa Kosova.
5. Praktična – dvostrana saradnja između Rusije i Srbije znači nalaženje zajedničkih interesa za saradnju. To je za Srbiju svakako nesmetana realizacija projekta *Južni tok*, i izgradnja regionalnog podzemnog skladišta gasa u Banatskom dvoru, koji su sigurno najpovoljniji i najveći strateški infrastrukturni projekti koje Srbija ima u izgledu. Međutim, Srbija ne bi trebalo da u ime strateškog partnerstva sa Rusijom podržava bilo koje inicijative u međunarodnim odnosima koji su suprotni zajedničkoj spoljnoj i bezbednosnoj politici EU. Ovde se u vidu imaju, pre svega, inicijative poput one o zaključenju novog Ugovora o bezbednosti u Evropi koju je predložio predsednik Rusije Medvedev. Zadatak je srpske diplomatije da razdvoji strateške infrastrukturne projekte od bilo kojih politika Rusije koje mogu da budu u suprotnosti sa politikom priključenja EU.
6. Postoji mnogo neiskorišćenog prostora za razvoj kulturne saradnje između Srbije i Rusije. Na primer rad ruskih kulturnih organizacija u Srbiji nije na nivou na kojem su kulturne ustanove Francuske, Španije, Italije, Nemačke, i Velike Britanije. Imajući u vidu intenziviranu saradnju između Rusije i Srbije, postoji i tržište i potreba za izučavanjem ruskog jezika. Takođe, na primer, u poslednjih 20 godina ruska kinematografija je napravila neke značajne naslove od kojih je srpska publika imala prilike da vidi samo mali broj, uglavnom ostvarenja koja su ostvarila uspeh i na zapadu. Na ovom polju postoji ogroman prostor za razvoj dvostrane saradnje.

O savremenoj Rusiji

7. Rusija je za vreme mandata bivšeg predsednika Vladimira Vladimiroviča Putina uspostavila ekonomsku i političku stabilnost, oslanjajući se, pre svega, na prihode od visokih cena energenata koje je izvozila na svetsko tržište.

¹ Izjava za medije ODIHR unable to observe Russian Duma elections, <http://www.osce.org/item/27967.html>

8. Postoji kontinuitet u spoljnoj politici u prvoj godini mandata novog predsednika Rusije, Dmitrija Medvedeva. Ovaj kontinuitet se ogleda u geopolitički formulisanom nacionalnom interesu Rusije, koja je pre svega zabrinuta zbog širenja NATO pakta na Ukrajinu i Gruziju.²
9. Ekonomska i politička stabilnost i prosperitet su povratili samopouzdanje Rusije, koja je u 2008. godini formulisala nekoliko ambicioznih unutrašnjih i spoljnopoličkih prioriteta. U najambicioznije unutrašnje projekte svakako spada vojna reforma i strateški razvoj tzv. „četiri I“: instituti, investicije infrastruktura i inovacije.³ U najambicioznije spoljnopoličke projekte spadaju svakako inicijativa za zaključenje novog Ugovora o bezbednosti u Evropi i jačanje integracionih procesa na prostoru bivšeg SSSR-a.
10. Svetska ekonomska kriza je teško pogodila Rusiju. Kapitalizacija velikih preduzeća je pala a njihov komercijalni dug je porastao na više stotina milijardi evra. Industrijska proizvodnja u Rusiji je pala a bruto društveni proizvod je u prvoj polovini 2009. godine pao za više od 10% u odnosu na isti period 2008. Rusija je izgubila 150 – 200 milijardi američkih dolara od avgusta 2008. godine. Sa oporavkom cena energenata na svetskom tržištu, očekuje se delimični povratak ekonomske stabilnosti u Rusiji. Mnogi analitičari, međutim, upozoravaju da će, usled ozbiljnih strukturnih poremećaja u ruskoj ekonomiji, biti neophodne velike ekonomske reforme u glomaznim konglomeratima u vlasništvu države.

Ruska spoljna politika

11. Ruska spoljna politika, naročito ona koja je vezana za EU i SAD, se umnogome formuliše u Kremlju, dakle u predsedničkoj administraciji, a u manjoj meri u Ministarstvu spoljnih poslova Rusije.⁴
12. Rusija formuliše svoju spoljnu politiku kao multivektornu u težnji za multipolarnim svetom u kojem je Rusija jedan od tih svetskih polova. Nema dokaza da Rusija teži da u svetu zauzme mesto koje je imao bivši SSSR, ali, Rusija teži da uveća svoju moć i uticaj u svetu pre svega pragmatičnom politikom koja je lišena „ideologije“ pod čime ruske političke elite podrazumevaju i ideologiju demokratije.⁵
13. Prioritet spoljne politike Rusije je prostor Zajednice nezavisnih država.⁶ Pod njenim okriljem sprovodi se nekoliko integracionih projekata na području bivšeg Sovjetskog Saveza. Pre svega za Savez Rusije i Belorusije postoji plan da preraste u Saveznu državu Rusije i Belorusije. Osim toga, Evroazijska ekonomska zajednica,⁷ u koju je Rusija nedavno uložila 7,5 milijardi evra kao pomoć članicama te organizacije kako bi prebrodile ekonomsku krizu, se dalje učvršćuje radom na stvaranju carinskog saveza između Rusije, Belorusije i Kazahstana. Nadalje, Organizacija Ugovora o kolektivnoj bezbednosti, u koju ulaze neke države bivšeg SSSR-a i, na posletku, Šangajska organizacija za saradnju, koja pored Rusije i Kine okuplja i četiri države Centralne Azije (Kazahstan, Kirgistan, Tadžikistan i Uzbekistan). Na posletku, Rusija intenzivno radi na

² Dr Andrej Zagorski, Rusija i Zapad, Revizionizam ili status kvo, Četvrti izveštaj u okviru projekta Praćenje rusko-srpskih odnosa, str. 9 – 11, <http://www.isac-fund.org/publishing.php#analysis>

³ U stvari ekonomska politika koja je usmerena na razvoj ovih „četiri i“. Dmitrij Medvedev, Obraćanje federalnom Parlamentu Ruske Federacije,

⁴ Vidi Mihail Vinogradov, Treći izveštaj u okviru projekta Praćenje rusko srpskih odnosa, str. 13 i 15, takode, Thomas Gommart, EU-Russia Relations, Toward a Way Out of Depression, Center for Strategic and International Studies, July, 2008, str. 2, dostupan na: www.ifri.org/files/Russie/Gomart_EU_Russia.pdf

⁵ Ministar spoljnih poslova Ruske Federacije Sergej Lavrov: Mi pokušavamo da deideologizujemo naša dejstva ("Мы стараемся деидеологизировать наши действия") <http://www.izvestia.ru/person/article3114615/>

⁶ Koncept spoljne politike Ruske Federacije (The Foreign Policy Concept Of The Russian Federation), July 12, 2008, dostupan na: <http://eng.kremlin.ru/text/docs/2008/07/204750.shtml>

⁷ Čine je Rusija, Belorusija, Kazahstan, Kirgistan, Tadžikistan i do 2007. godine Uzbekistan.

povezivanju sa tzv BRIK grupom država (Brazil, Rusija, Indija i Kina). Očigledno je da za Srbiju ne postoje nikakve mogućnosti da bude bilo kakav deo ovih integracionih projekata Rusije.

14. Vidljiva je rastuća usamljenost Rusije na međunarodnom polju. Ni jedna od država koje su članice organizacija pod okriljem Rusije nije priznala nezavisnost Abhazije i Južne Osetije, što je svakako diplomatski poraz za Rusiju. Štaviše, sa izuzetkom Mongolije i Kazahstana, Rusija ima odnose pune problema sa svim ostalim svojim susedima.
15. Jedan od apsolutnih prioriteta ruske spoljne politike je zaustavljanje širenja NATO i ulaska Ukrajine i Gruzije u ovu organizaciju. Inicijativa za zaključenje novog Ugovora o bezbednosti u Evropi koji bi garantovao „jednaku bezbednost“ i „opštu bezbednost“ je usmeren upravo na onemogućavanje širenja NATO pakta. A rečima ministra spoljnih poslova Rusije Sergeja Lavrova: *„ako ponovo ne bude političke volje [za preispitivanje bezbednosti na evroatlantskom prostoru prim. aut.] preči perspektiva pune renacionalizacije i privatizacije vojnopoličke bezbednosti sa svim neželjenim posledicama koje odatle proističu“*.⁸

Rusija i EU

16. Odnosi Rusije i EU su intenzivni, mada i puni nesporazuma i tenzija. Ovi nesporazumi i tenzije su vezani kako za rusku energetska politiku, tako i za probleme koje pojedine članice EU imaju na bilateralnom nivou sa Rusijom, i koje te zemlje podižu na nivo EU. Neka od ovih tenzija su ekonomsko-politička (zabrana uvoza mesa iz Poljske u Rusiju), ali neka od tih pitanja pogađaju samu srž samopercepcije Rusije i zemalja bivše istočne Evrope. Rusija, naime, sebe vidi kao državu koja je u najvećoj meri zaslužna za poraz nacizma u Drugom svetskom ratu i kao oslobodioca Evrope, dok zemlje istočne Evrope, a posebno Estonija, Letonija, Litvanija i Poljska, ovo vide kao zamenu jedne okupacije drugom. Ti nesporazumi utiču i na političke i na ekonomske odnose između Rusije i ovih zemalja i usložavaju odnose između Rusije i EU.
17. U poslednje vreme, od avgusta 2008. godine, nesporazumi između EU i Rusije su se preneli i na teren njihovog zajedničkog susedstva – Belorusije, Ukrajine, Moldavije, Gruzije, Jermenije i Azerbejdžana. Rusija se, usprotivila „obojenim revolucijama“ u Gruziji (2003), Ukrajini (2004) i Kirgistanu (2005), koje su dovele do promene vlasti u tim državama. Ona podršku ovim „revolucijama“ vidi kao mešanje Zapada u unutrašnje stvari tih država. Takođe, Rusija se protivi inicijativi EU „Istočno partnerstvo“⁹, kao stvari u kojoj Rusija vidi samo vrstu širenja uticaja EU na ruske susede, čemu se ona protivi.¹⁰ Istovremeno, EU tvrdi da je njena politika susedstva i program Istočno partnerstvo usmeren samo na dobrobit pomenutih država a nikako protiv Rusije. Ovakve nesuglasice između Rusije i EU dovode do trvenja u međusobnim odnosima.
18. Energetika obeležava odnose između Rusije i EU. EU uvozi približno četvrtinu svojih gasnih i naftnih potreba iz Rusije sa projekcijom koja ukazuje na apsolutnu dominaciju do 2020.godine (preko 80%). Sa druge strane, Rusija prodaje preko dve trećine svog izvoza

⁸ Govor ministra spoljnih poslova Ruske Federacije na otvaranju godišnje konferencije OEBS-a o bezbednosti 23 juna 2009. godine u Beču, dostupno na ruskom na:

http://www.mid.ru/Brp_4.nsf/arh/ADED9C34EE795D2BC32575DE003DECD1?OpenDocument

⁹ Istočno partnerstvo je inicijativa EU za uspostavljanje formata odnosa između EU i država, Ukrajine, Gruzije, Moldavije, Azerbejdžana i Jermenije, a i Belorusije ukoliko ova ispuní određene uslove, prema kojem bi se specijalno kroyio pristup odnosu sa svakom od ovih država u sledećim oblastima: liberalizacija trgovine i investicija, programi građenja investicija, mobilnost građana i liberalizacija viznog režima u bezbednoj sredini, energetska bezbednost; videti Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit 7 May 2009, Prague.

¹⁰ Russia's Lavrov Lashes Eu Over New 'Eastern Partnership' 22 March 2009, dostupno na:

<http://www.eubusiness.com/news-eu/1237635122.1/>

gasa i oko polovine izvoza nafte na tržište EU.¹¹ EU teži da smanji svoju uveznu zavisnost od Rusije usled problema sa snabdevanjem gasa koji nastaju kao rezultat sporova između Rusije i tranzitnih zemalja, pre svega Ukrajine. Pored sigurnosti snabdevanja, prioritet evropske energetske politike jeste i dovoljna količina energije. Zbog toga, iako suprotstavljeni, projekti *Nabucco* i *Južni tok* mogu da nađu svoje mesto u budućem zadovoljavanju tražnje za energijom. Rusija i EU su u međusobnoj tesnoj interaktivnoj vezi.

Rusija i SAD

19. Do samita u Moskvi 6 jula 2009.g kvalitet odnosa između Rusije i SAD od 2003. godine imao je silaznu putanju. Probleme u odnosima ruska strana vidi u unilateralizmu SAD i njenih najbližih saveznika (Kosovo, Irak) i u tome što Rusija vidi neke akcije SAD kao direktnu pretnju svojoj bezbednosti (protivraketni štit u Evropi i širenje NATO na Ukrajinu i Gruziju). Sa druge strane SAD vide Rusiju kao državu sa arhaičnim shvatanjem međunarodnih odnosa obeleženim realizmom i geopolitikom. SAD vide Rusiju kao pretnju za razvoj demokratskog uređenja u zemljama post-sovjetskog prostora i kao pretnju transatlantskoj solidarnosti, obzirom na zavisnost Evrope od ruskih energenata. Samit u Moskvi između predsednika Medvedeva i Obame je nagovestio konkretne korake u pravcu poboljšanja međusobnih odnosa ali je prerano dati bilo kakvu ocenu ovog poboljšanja.
20. Pitanje statusa Kosova je bilo predmet sporenja između Rusije i SAD. Predsednik Medvedev nije pomenuo pitanje statusa Kosova u zajedničkoj izjavi posle razgovora u Moskvi 6 jula 2009. godine, dok se predsednik Obama založio za teritorijalni integritet Gruzije.

Ne treba širiti nerealna očekivanja od Rusije u Srbiji jer to može da dovede do razočarenja kada ta očekivanja ne budu ispunjena od strane Rusije. Na primer, Rusija je rekla da na Kosovu brani princip, a ne Srbiju i nerealna su očekivanja da će Rusija pomoći Srbiji da status Kosova bude drugačiji od onoga što će biti konsenzus u okviru transatlantske zajednice. Takođe, pojedini delovi srpskih političkih elita analiziraju savremenu Rusiju na površan način: *Rusija želi Srbiju u EU kako bi imala u EU još jednog prijatelja*. Rusija ima više i mnogo većih i značajnijih „prijatelja“ u EU nego što je Srbija.

ISAC fond će nastaviti praćenje rusko-srpskih odnosa i tokom 2010. godine.

Tim i konsultanti ISAC fonda

¹¹ Ferran Tarradellas Espunza, Spokeperson for Commissioner Piebalgs, EU – Russia Energy Dialogue at the Origins of the European Foreign Energy Policy, in The EU - Russia Centre Review „EU-Russia Energy Relations“, objavljen od strane EU Russia Centre Issue Nine, str 8. dostupno na: <http://www.eu-russiacentre.org/reviews>